THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

היטלערס דערקלערונג

און אזוי קומט עס אויס, אז אדאָלף היטלער, דער פירער פון דער פאַשיסטישער און אנטיסעמיטישער נאציאָנאל־סאָציאַליסטישער פארטיי פון דייטשלאנד, האָט גאָרנישט וואָס אויסצוזאָגן קעגן "אנשטענדיקע" אידן, אז ער איז אלעמאל געווען קעגן פּאָגראָמען, און אז אויב אימעצער פון די מיטגלידער פון זיין פארטיי זאָל געפונען ווערן שולדיק אין האָבן צו טאָן מיט די לעצטע אנטי־אידישע עקסצעסן, וועט ער אָן איינזעעניש ארויסגעוואָרפן ווערן פון דער פארטיי!

ווייל, — ווי היטלער פארזיכערט, — זיין באוועגונג איז א שטרייניג דיסציפּלינירטע, און יעדער מיטגליד פון זיין פארטיי וויים גוט, אז אזעלכע עקסצעסן זיינען שעדלאך פאר דער פארטיי און זיינען קעגן די פאראָרדענונגען!

דאָס איז באמת א מערקווירדיקע איבערראשנדיקע דערקלערונג מצד דעם זעלבן היטלער, וואָס האלט אין איין העצען זיינע נאָכפאָלגער, ווי עס האָט אונז מיטיזם איז איינגטלאך דער סאמע תמצית פון זיין פאַשיסטישן פראָגראם.

מילא, ווערן מיר גלייך אָפּווארפן היטלערס באהויפּטונג, אז ער איז אלעמאל געווען קעגן אנטי־אידישע גוואלדטאטן. דאָס איז זיכער שקר. אָבער אפשר איז ער געוואָרן א בעל־תשובה? אפשר האָט ער איצט, ווערנדיק א פירער פון א גרויסער און איינפלוסריכער פאַשיסטישער פארטיי, דערפילט די געזעלשאפטלאכע אחריות וואָס זיין פאַזיציע לייגט אויף אים ארויף און ער האָט באשלאָסן פון היינט אָן און ווייטער צו האלטן אין צוים אי זיך, אי זיין נאָכפאָלגערשאפט?

ליידער נעט נאָך דערווייז. זיין דערמאָנטע דערקלערונג נעט קיין גענוגנדיקן גרונט פאר אזא אָפּטימיסטישן אויספיר. מיר מוזן געדיינקען, אז די דאָזיקע דערקלערונג האָט ער געמאכט נעט פאר זיינע נאָכפאָלגער און פאר די דייטשן בכלל, נאָר פאר אויסלאנד, — פאר א קאָרעספּאָנדענט פון לאָנדאָנער "טיימס".

דאָס קאָן בלויז דערווייזן, אז היטלער, וועלכער רייסט זיך צו מאכט, הייבט אָן צו פארשטיין, אז די עפנטלאכע מיינונג אין אויסלאנד, באזונדערס אין ענגלאנד, קאָן נעט איינגאָרירט ווערן, און אז דאָרטן איז דער וועלט דער מענשנפרעסערישער אנטיסעמיטיזם נעט קיין גאנגבארע סחורה.

היטלערס דערקלערונג קאָן באטראכט ווערן ווי אן ענטפער אויף אן ארטיקל פון לארד ראטערמיר אין איינער פון זיינע צייטונגען, אין וועלכן ער האָט רעקאָמענדירט די היטלעריסטן צו קעמפן פאר'ן פאשיזם און אויפגעבן דעם אנטיסעמיטיזם.

אגב האָט ראטערמיר אין דעם דאָזיקן ארטיקל טאקע נעט פארפעלט אויסצומוטן די אידן, למאי זיי שטעלן צו אזויפיל "באלשעוויקעס". און היטלער זאָגט טאקע אין זיין דערקלערונג, אז ער און זיין פארטיי האָבן גאָרנישט קעגן די "אנשטענדיקע" אידן, און זיי באקעמפן בלויז די אידן, וואָס פארבינדן זיך מיט'ן באלשעוויזם. "און אזעלכע זיינען דאָ לייר דער א סך", ווי ער דריקט זיך אויס.

איינגטלאך קאָן דאָך דאָס גאנצע פראָגראם פון די נאציאָנאל־סאָציאַליסטן פארטיי ווערן ווי נעט קיין אנטיסעמיטישע. זיי קעמפן דאָך בלויז קעגן אידישע באנקירן, אידישע קאפּיטאליסטן און — אידישע באלשעוויקעס. — נאָר מיט דער הנחה, אז אלע אידן זיינען באנקירן, קאפּיטאליסטן און באלשעוויקעס . . .

נו, מיר ווייסן שוין זייער גוט דעם ווערט פון אזעלכע דערקלערונגען וואָס ווערן געמאכט פאר אויסלאנד. איין ביישפּיל איז די רומענישע רעגירונג . . .

אונזער אויפגאבע דארף זיין נעט צו דערלאָזן די בעסערע עפנטלאכע מיינונג פון דער וועלט פארפירט צו ווערן פון אזעלכע דערקלערונגען.

דער ווייץ-פול און "די אייזערנע געזעצן"

פון ר. קין

דאָ נעט לאנג איז דערשינען א פאר אר־טיקלען אין ד. א. וו. איבערן ווייץ פול, און מר. איידעלמאן צייגט אָן, אז דער פול גייט קענען די אייזערנע געזעצן פון דער נאטור, און זעלבסטפארשטענדלאך, מוז ער זיין א דורכפאל. איך ווייס נעט צי מר. איידעלמאן איז פאראינטערעסירט אין די ווייץ ביזנעס, אדער ער שרייבט אלעס באאבאנטער. נאָר אזוי צי אזוי, איז דוכט מיר אז דער פול וועט זיך פיל נעט דערשרעקן פאר אזעלכע קריטיקס, און אויב זיי זאָלן זיך יא דערשרעקן, איז מסתמא האבן זיי ווער עס זאָל זיך אנ־נעמען און ענטפערן פאר זיי, און די פאר ווערטער וואָלטן איינגאנצן נעט נוי־טיק געווען. נאָר עס איז דאָ א פשוט'ער רחמנות אויף דער בידנער וויסנשאפט, ווי יעדער איינער, דער עקספּלאָנטאָר אזוי ווי דער פילאָנטראָפּ, דער קאפּיטא־ליסט אזוי ווי דער ארבעטער, דער סאָ־ציאליסט אזוי ווי דער דעמאָקראט, אין אלע זיינען זיך דאָס סומך אויף אט דער וויסנשאפט, אין יעדער איבער אין זי־כער, אז די אייזערנע נאטור איז פונקט אט אזוי ווי ער דיינקט אין אט אזוי ווי ער פירט זיך אויף, און ביי ווען דער וילדסטער נעט דער קענער זייגער וואָס צו מטריח זיין זיך, ווייל אט אזוי און אט אזוי איז די נאטור און זיין טרחה איז אן אומזיסטע מעשה — אומזיסט דיין טרחה. איך וועל דא ברייגנען א געשיכטעלע פון א קליין רוסיש שטעטל. וועלכע וועט אונז געבן א קליינעס ביישפּיל פון דעם געזעץ "סופּליי און דעמענד".

ערב הושענה רבה פלעגן זיך ארויסלאָזן ישיבה בחורים פאר עטלאכע מייל אונ־טערן שטעטל צו שניידן הושענות. זיי פלעגן דאָס שלעפּן אויף זייערע פלייצעס אין שטעטל אריין און פארקויפן צו גראָ־שען א הושענה, און דערביי פארדינען א 25 אדער 50 קאפּיקעס. דאָס זעלבע יאָר געמאכט אז די בחורים האבן אריינ־געבראכט צו ווייניק הושענות. דער שמש פון שול האָט דאָס גלייך באמערקט, און אבוואָל יענער שמש האָט קיינמאָל נעט געערנט עקאָנאָמיקס, ווייזט אבער אויס, אז גאָר אומבאוואוסטזיניק האָט ער דער־פילט דעם געזעץ פון "סופּליי און דע־מענד", און ער האָט אדום פארנאכט אויסגעקויפט ביי אלע בחורים די הושע־נות, טאקע צו גראָשן א הושענה. פאר־גלייך אויפן שטעל אנגעהויבן צו פאר־קויפן צו 2 גראָשן א הושענה. די בחורים האבן דאָס דערגעזען, האבן זיי אנגעהויי־בען שרייען: — סטייטש, דו כיטערער פוקס, מיר האבן דאָך אלייין געקאָנט פאר־קויפן צו צוויי גראָשן א הושענה, און די באלעבאטים האבן געשריען: סטייטש, דו שקוראלאפּניק, נאָר צו צוויי גראָשן א הושענה! און דער שמש האָט זיך גע־שמייכלט אונטער די וואנצעס: "סופּליי און דעמענד". אלזאָ, סופּליי און דע־מענד, און זאָגט טאקע גלייך אן דעם פארבער — אומזיסט דיין טרחה. איך וועל דא ברייגנען א געשיכטעלע פון א קליין רוסיש שטעטל. וועלכע וועט אונז געבן א קליינעס ביישפּיל פון דעם געזעץ "סופּליי און דעמענד".

ערב הושענה רבה פלעגן זיך ארויסלאָזן ישיבה בחורים פאר עטלאכע מייל אונ־טערן שטעטל צו שניידן הושענות. זיי פלעגן דאָס שלעפּן אויף זייערע פלייצעס אין שטעטל אריין און פארקויפן צו גראָ־שען א הושענה, און דערביי פארדינען א 25 אדער 50 קאפּיקעס. דאָס זעלבע יאָר געמאכט אז די בחורים האבן אריינ־געבראכט צו ווייניק הושענות. דער שמש פון שול האָט דאָס גלייך באמערקט, און אבוואָל יענער שמש האָט קיינמאָל נעט געערנט עקאָנאָמיקס, ווייזט אבער אויס, אז גאָר אומבאוואוסטזיניק האָט ער דער־פילט דעם געזעץ פון "סופּליי און דע־מענד", און ער האָט אדום פארנאכט אויסגעקויפט ביי אלע בחורים די הושע־נות, טאקע צו גראָשן א הושענה. פאר־גלייך אויפן שטעל אנגעהויבן צו פאר־קויפן צו 2 גראָשן א הושענה. די בחורים האבן דאָס דערגעזען, האבן זיי אנגעהויי־בען שרייען: — סטייטש, דו כיטערער פוקס, מיר האבן דאָך אלייין געקאָנט פאר־קויפן צו צוויי גראָשן א הושענה, און די באלעבאטים האבן געשריען: סטייטש, דו שקוראלאפּניק, נאָר צו צוויי גראָשן א הושענה! און דער שמש האָט זיך גע־שמייכלט אונטער די וואנצעס: "סופּליי און דעמענד". אלזאָ, סופּליי און דע־מענד, — אומזיסט דיין טרחה. איך וועל דא ברייגנען א געשיכטעלע פון א קליין רוסיש שטעטל. וועלכע וועט אונז געבן א קליינעס ביישפּיל פון דעם געזעץ "סופּליי און דעמענד".

ערב הושענה רבה פלעגן זיך ארויסלאָזן ישיבה בחורים פאר אזא אפּטימיסטישן אויספיר. מיר מוזן געדיינקען, אז די דאָזיקע דערקלערונג האָט ער געמאכט נעט פאר זיינע נאָכפאָלגער און פאר די דייטשן בכלל, נאָר פאר אויסלאנד, — פאר א קאָרעספּאָנדענט פון לאָנדאָנער "טיימס".

דאָס קאָן בלויז דערווייזן, אז היטלער, וועלכער רייסט זיך צו מאכט, הייבט אָן צו פארשטיין, אז די עפנטלאכע מיינונג אין אויסלאנד, באזונ־דערס אין ענגלאנד, קאָן נעט איינגאָרירט ווערן, און אז דאָרטן איז דער וועל־דער מענשנפרעסערישער אנטיסעמיטיזם נעט קיין גאנגבארע סחורה.

היטלערס דערקלערונג קאָן באטראכט ווערן ווי אן ענטפער אויף אן ארטיקל פון לארד ראטערמיר אין איינער פון זיינע צייטונגען, אין וועלכן ער האָט רעקאָמענדירט די היטלעריסטן צו קעמפן פאר'ן פאשיזם און אויפ־געבן דעם אנטיסעמיטיזם.

אגב האָט ראטערמיר אין דעם דאָזיקן ארטיקל טאקע נעט פארפעלט אויסצומוטן די אידן, למאי זיי שטעלן צו אזויפיל "באלשעוויקעס". און היטלער זאָגט טאקע אין זיין דערקלערונג, אז ער און זיין פארטיי האָבן גאָר־נישט נעט אויסצוזאָגן קעגן די "אנשטענדיקע" אידן, און זיי באקעמפן בלויז די אידן, וואָס פארבינדן זיך מיט'ן באלשעוויזם. "און אזעלכע זיינען דאָ לייר דער א סך", ווי ער דריקט זיך אויס.

איינגטלאך קאָן דאָך דאָס גאנצע פראָגראם פון די נאציאָנאל־סאָציאַ־ליסטן פארטיי ווערן ווי נעט קיין אנטיסעמיטישע. זיי קעמפן דאָך בלויז קעגן אידישע באנקירן, אידישע קאפּיטאליסטן און — אידישע באל־שעוויקעס. — נאָר מיט דער הנחה, אז אלע אידן זיינען באנקירן, קאפּיטאַ־ליסטן און באלשעוויקעס . . .

נו, מיר ווייסן שוין זייער גוט דעם ווערט פון אזעלכע דערקלערונגען וואָס ווערן געמאכט פאר אויסלאנד. איין ביישפּיל איז די רומענישע רעגי־רונג . . .

אונזער אויפגאבע דארף זיין נעט צו דערלאָזן די בעסערע עפנטלאכע מיינונג פון דער וועלט פארפירט צו ווערן פון אזעלכע דערקלערונגען.

דער יוניטעד היכרו רעליף קאמפּייז

די "יוניטעד היכרו רעליף", די היגע פאראייניקטע אידישע קער־קערשאפט וואָס האָט די אויפגאבע צו באזאָרגן די אידישע נויטבאדערפטי־קע, פאנגט איצט אָן איר יערלאכן בודזשעט קאמפּיין, וואָס דארף זי פאר־זאָרגן מיט די נויטיקע פאנדן פאר דעם ווינטערס היקף־ארבעט.

דער קאמפּיין ווערט דורכגעפירט דאָס יאָר אין א באזונדערס שווער יאָר צייט. דער עקאָנאָמישער קריזיס וואָס הערשט אין לאנד האָט זיך באַ־זונדערס שווער געלאָזט פילן אויף דער אידישער גאס, וואָס איז בכלל אר־מער ווי די נים־אידישע, איצט קומט אָן דער ווינטער. מיט זיינע ביטערע קעלטן, און א גרויסע צאָל אידישע פאמיליעס וועט מוזן באשיצן זיך פון הונגער און קעלט.

עס זיינען דאָ טאקע אלגעמיינע מוניציפּאלע און געזעלשאפטלאכע אינסטיטוציעס, וואָס דארפן באזאָרגן די נויטבאדערפטיקע מיט די עלעמענ־טארסטע נויטן. מיר דארפן אָבער געדיינקען, אז זייער א גרויסע צאָל אידישע נויטבאדערפטיקע קאָנען נעט געניסן פון די דאָזיקע פאָנדן, ווייל זיי זיינען אימיגראנטן, און ווען זיי זאָלן זיך ווענדן צו נים־אידישע אינסטיטוציעס אדער צו דער שטאָט נאָך אטיצע, וואָלטן זיי דעפּאָרטירט געוואָרן ווי אזעל־כע וואָס פאנן צו לאסט אויף דער אלגעמיינער באפעלקערונג.

אָט די נויטבאדערפטיקע מוזן געשטיצט ווערן פון דער אידישער באַ־פעלקערונג אליין, און אזעלכע וועלן דאָ אין דעם דאָזיקן שווערן ווינטער זיין מער, ווי געוויינלאך.

אונז איז שוין ביי אנדערע געלעגנהייטן אויסגעקומען צו באטאָנען, אז אין אזא צייט, כאָטש זי איז אויך שווערער פאר'ן געבער, מוזן געמאכט ווערן באזונדערע אנשטרייגונגען. אז די צייט איז שלעכט, איז די נויט גרע־סער, און יעדער איינער מוז שטארקער פילן זיין געזעלשאפטלאכע אחריות און טאָן איבער זיינע כחות צו לינדערן די דאָזיקע נויט.

אין א שווערער צייט מוז זיכער יעדער איינער שניידן זיינע פּרעזענ־לאכע אויסגאבן. די אינשפּאָרונגען טאָרן אָבער נעט געמאכט ווערן אויפ'ן קהלשן חשבון. פונקט ווי די מלוכה פארגרעסערט די שטייערן און שווערע צייטן כדי צו העלפן פארלייכטערן די נויט, אזוי דארפן מיר פריוויליק פאר־גרעסערן אונזערע געזעלשאפטלאכע ביישטייערונגען אין אזא צייט, ווען די נויט איז גרעסער.

די "יוניטעד היכרו רעליף" מוז אין דעם הייר־יאָר־קאמפּיין שאפן מער געלט, ווי אין די פארגאנגענע יאָרן, אין די אידישע באפעלקערונג דארף טאָן איר פליכט.

צארישע געזעצן אין פּוילן פארבלייבן

דער באריכט פון דער "איטא" וואָס איז אנומלט דערשינען, אז די פּוילישע רעגירונג זאָל האָבן אונטערגעשריבן א דעקרעט ווען אפשאפן די צארישע געזעצן קעגן אידן, איז די טעג אָפּגעלייקנט געוואָרן.

שוין צוועלף יאָר אז פּוילן האָט זיך באפרייט פון דעם צארישן יאָך. אלע צארישע געזעצן וואָס באשריינקען וועלכע ס'איז נאציאָנאלע רעכט פון די פאָליאקן זיינען בכוילא אראָפּגעפאלן. נאָר אָן די צארישע איסנאָס געזעצן קעגן די אידן קלאמערט זיך די פּוילישע רעגירונג, ווו אן איסרייד. צו באשריינקען די אידישע רעכט.

פּוילן קאָן נעט דערמאָנען דעם רוסישן צארזיס. אָן דער כיטערסטער שנאה. זי טראָגט זיך אָבער מיט אט דער צארישער ירושה. — זי האָט פיינט דעם אָנדייטק פונ'ם צארזיס, אָבער די צארישע געזעצן קעגן אידן האָט זי ליב . . .

אין אידישן וועלטל

פון מ. קארפּ

שוין לאנג נעהערט פון עפנטלאכע מחנות, העברייאיסטן און אידיישיסטן, עס כח — העברייאיסטן און אידיישיסטן, עס האָט אויסגעוויזן אז ביידע מחנות האבן נעהאט א מין וואאנשטילשטאנד, אן אר־מיסטיס. אָבער ניין, ס'הויבט זיך נעט אָן. די פיינטלאכקייטן צווישן די ביידע צד־דים האבן אנגעהאלטן, זיי האבן נאָר נעט נעהאט קיין געלעגנהייט צום קאמף.

טרעפט זיך א גליק, אדער א אומגליק, אז א אידישע פילם פון די קלאנג־בילדער האָט פארבלאנדושט קיין תל־אביב, און דער הונדערט פּראָצענטיקער אידישער שטאט, מ'שטיינט געזאנט, וויפיל אזעל־כע פאראייניגטע פילמען! ווייבאלד אזעל־כע פאראייניגטע פילמען זעען שוין יא די ליכטיקע וועלט, און זיי ווערן געוויזן אין א הונדערט פּראָצענטיקער אידישער שטאט, פאר אידן, וואָלט על פי שכל, אזא פילם באדארפט האבן א שיינעם קבלת־פּנים.

וואָס טוט דער שטן? ער טאנצט צווי־שען די צענדליקע הידקעפּ פון יענע אינפאראנטווארטלאכע מענשעלאך און רעדט זיי אָפּ זיך נוקס זיין אין "אידי־שיזם". קעמפט מען קעגן אידישזם, וואָר־פּענדיק פארפולטע אייער, באמיסנדיק די לייוונג מיט טינט, כדי צו צייגן דעם שר־נא, אז מען איז אויף דער וואַך . . . פארגרעסערט זיך דער סקאנדאל און וועט אפילו ניט געמינדערט דערמיט, וואָס דער אידישער וויצע־מעיאר פון שטאט נייט איין אויף פּשרות, צענזורי־רענדיק די פילם אויסשליסנדיק די אי־רישע קלאנגען . . . ניין, אין א אידישער שטאט, דארף נעט א אידישער מעיאר פארבאטן צו הערן אידיש, כדי צו באַ־ווייזן די געמיטער פון א הייפעלע הינ־קעפּ. ניין, אזא "באוויזונג" וועט זיכער אויפרייצן די שאוועניסטן פון דעם אנ־דערן לאגער.

און אז אזעלכע שאוועניסטן זיינען פאַ־ראן אין דעם צווייטן לאגער האָט גלייך באוויזן דער סקאנדאל אין בערלין. דאָס ארבעטנדיקע ארץ־ישראל האָט פארריגן א וועלט־קאנגרעס פון אלע ברידערלאכע, סאציאליסטישע און סתם ארבעטער־פריינטלאכע ארגאניזאציעס און יחידים, צו מאניפעסטירן פאר דער וועלט, די שוין דערגרייכטע רעזולטאטן און פאר־לאנגען אויף דעם סמך די הילף און מאַ־ראלישע סימפּאטיעס פון אלע ארבעטער פריינטן. אזא קאנגרעס האָט לחלוטין נעט צו טאָן מיט שפּראָכן קאמף און כ'איז קיינעם נעט געקומען אויף דעם געדאנק, אז מען וועט אזא ערנסטן מאמענט אויס־נוצן פאר קליינלאכע חשבונות.

אבער די כ'כלומרשע, געקריוודעטע פארטרעטער פון די לינקע פּועלי ציון האבן זיך נעט געראָטן מיט דער וויכ־טיקייט פון דעם קאנגרעס און אנשטאט קאנסטרוקטיווער ארבעט, האָט מען זיך מאכט זיך פאר זיי לאנגזאם, קאלט און רואיק און עצשיידט וועלכע מעגלאך אויף לאנג, מעגלאך אויף אייביק, — האבן גע־דארפט מאנטאג נאָך מיטאג ביייזיין דאָס אנקומען אין מאנטרעאל דעם ספּעשל כ. א. ר. טריין מיט 251 אידישע אימיגראנ־טען, פון וועלכע 109 בלייבן אין מאנטרע־אל, 63 זיינען אָפּגעפאָרן נאָך טאָראנטאָ, און 66 נאָך ווייטער אין די איבעריקע אין אנדערע נעגטערע און ווייטערע שטעטן פון קאנאדע.

די וואָס האבן געוואָלט זעען דעם הייר־ליקן אויפריכטיקן ערנסט פון א אידישער עדה אין איר גרעסטער אומגעדרוכ ווידער צו זעען באלד, באלד, נאָך לאנגע יאָרן פון וואָרן פּנים ס'פּנים איינענע. וועלכע האבן זיי אויסגעהאדעוועט, ווינ־לידער געזונגען, צוזאמען געהונגערט, צוזאמען מער געליטן ווי געפרייט זיך, אין זייער הייליקער אומ־רו נאָך אמאל דאָס אלעס איבערצולעבן ביי דער ערשטער באגעגעניש מיט די ווייר־טע און הארציק נאָענטע, — האבן גע־דארפט מאנטאג אנקומען אויף דעם מאַ־טרעאלער בענעוועגטשער מיט א איינציקע שעה פאר'ן אנקומען פון דערמאנטן צוג. טריין.

מ'האָט נעט געדארפט זיין קיין שטענדיר־קער באזוכער פון בענעוועגטשער סטיר־ען, כדי צו דערזעען דארט אן אויסער־ליכן אויפטריט פון סופּליי און דע־מענד און אויפשטעלן זייערע איינענע קינסטלאכע מקחים. נאָר דאָס איז קיין צווייפל נעט אז דארט וואו דער פאר־מער האָט קיין ברירה נעהאט און איז געווען נעצוואונגען צו פארקויפן זיין ווייץ אין צייט פון צוויי־דריי וואָכן, האָט ער קיינמאָל נעט באקומען די פּרייז צו וועל־כער ער איז געווען בארעכטיקט לויטן גע־זעץ פון סופּליי און דעמענד.

די פארמער, וועלן זיי זיינען געגאנגען מאכן דעם פול, האבן זייער גוט געוואוסט פון אט דעם דאָזיקן געזעץ, זיי האבן אבער אויף געוואוסט פון נאָך אז איזערנע געזעצן, פון אט דעם דאָזיקן געזעץ, זיי האבן אבער נעטא קיין אבסאָלוטע אייזערנע געזעצן, וועלכע זאָלן נעט קאָנען איבערגעאנדערשט ווערן, און אמאָל איבערגעאנדערשט ווע־רען אין א פארקערטער ריכטונג, און נאָך מער ווייל איך זאָגן אז איבעראנדערשן א נאטירלאכן געזעץ, אט די דאָזיקע עוב־דה פון איבעראנדערשן איז פונקט אזוי נאטירלאך אזוי ווי דער געזעץ־אלין איז נאטירלאך. אט דאָס איז דעם שכל'ס נא־טור, דאָס איז זיין פונקציע. דאָס איז דער — זיין פונקציע. איז צו זוכן און פאר־שען די נאטירלאכע געזעצן און קרעפטן, און דורך פארשיידענע קאמבינאציעס אריינשרייבן א נייע קראפט, א נייעס געזעץ אדער איבעראנדערשן אין געזעץ דורך דער ווירקונג פון א צווייטן — א קענן געזעץ. איינינע ביישפּילן וועלן דאָס אונז איבערצייגן.

עס איז אן אייזערנער געזעץ אז א מישא לויפט בארג אראָפּ און זיין אורזיף, האָט נאָך דער מענש מיט טויזנטער יאָ־רען צוריק אויסגעפונען א וועגעלע אויף ערדלאך, איינגעשפּאנט אסקז און גע־שלעפּט די מישא בארג ארויף. עס איז אויף אן אייזערנער געזעץ אז די סטים וואָס קומט ארויס פון געקאכטער וואַ־סער צעגייט זיך און צעשפּרייט זיך אין דער לופט, האָט דער מענש אויסגעפונען איינצושפּאנן די דאָזיקע סטים אין אן אייזערנעם קעסל און טרייבן דערמיט די שווערע באנען און שלעפּן טויזנטער טאָ־נען משאות בארג ארויף. די באנען וואָס לויפן צו און פון וואנקאָווער, איינינע הונדערט מייל פאר די ראָקיס לויפן בארג ארויף. עס איז אן אייזערנער געזעץ אז אן אנשטעקנדיקע פעסט פאראורזאכט טוי זענען שוין לעבן פארלוסטן. האָט דער מענש אויסגעפונען אזא סערום אויף פונקט אזוי בער דעם מענשלאכן קערפּער אזוי אז ער זאָל זיך נעט אנגעמען די פעסט. דהיי־נו, פאקן. אויך יעקב האָט שוין אויסגעזאָט ווי איבערצושמאכן די נאטור און מיט פאר־שיידענע שטעפּעלאך האָט ער באשאפן שעפּעלאך אזעלכע ווי עס האָט זיך אים געלונגען. דער אמעריקאנער בוירבענק האָט אויסגעלערנט די וועלט ווי צו איבערמאַ־כען געוויסקע. אפילו אזא אייזערנעם גע־זעץ ווי געבורט, זוכט היינט אויף דער מעגש צו באזיגן. און אפילו נאָר דעם אומבאזיגנט געזעץ — טויט — פּרובירט מען אויך פיל ווייניק אפּצושפּאַרן, איך מיין פארלייגנערן דעם לעבן.

אלזאָ, אזוי ווי מיר זעען, איז דער אייזערנער געזעץ נאָר נעט אזא אייזער־נער און מען קאָן אים יא איבערמאכן, נאָר צו איבערמאכן א נאטירלאכן געזעץ פון סופּליי און דעמענד, ווען זיי וואָלטן נעט האבן קיין יוניאָנס, און פארלאָזן זיך בלויז אויפן פּרימיטיוון געזעץ פון סופּ־ליי און דעמענד, וואָלט נאָך היינט אויך פון דעם דאָזיקן געזעץ פּראָפּירט מער נעט ווי דער איין צד, דער קאפּיטאליסט־שער — און די ארבעטער וואָלטן נאָך טיקלאָפן ווי מיט 300 יאָר צוריק.

קיינער וועט נעט לייקענען אז אין דער נאטור זיינען דא אייזערנע געזעצן, זיי דערבייבן אבער אייזערנע מער נעט פאר דער בראָה וועלכע האָט נעט קיין שכל, אבער פארן מענשן און זיין שכל זיינען נעטא קיין אבסאָלוטע אייזערנע געזעצן, וועלכע זאָלן נעט קאָנען איבערגעאנדערשט ווע־רען אין, און אמאָל איבערגעאנדערשט ווע־רען אין א פארקערטער ריכטונג, און נאָך מער ווייל איך זאָגן אז איבעראנדערשן א נאטירלאכן געזעץ, אט די דאָזיקע עוב־דה פון איבעראנדערשן איז פונקט אזוי נאטירלאך אזוי ווי דער געזעץ־אלין איז נאטירלאך. אט דאָס איז דעם שכל'ס נא־טור, דאָס איז זיין פונקציע. דאָס איז דער — זיין פונקציע. איז צו זוכן און פאר־שען די נאטירלאכע געזעצן און קרעפטן, און דורך פארשיידענע קאמבינאציעס אריינשרייבן א נייע קראפט, א נייעס געזעץ אדער איבעראנדערשן אין געזעץ דורך דער ווירקונג פון א צווייטן — א קענן געזעץ. איינינע ביישפּילן וועלן דאָס אונז איבערצייגן.

עס איז אן אייזערנער געזעץ אז א מישא לויפט בארג אראָפּ און זיין אורזיף, האָט נאָך דער מענש מיט טויזנטער יאָ־רען צוריק אויסגעפונען א וועגעלע אויף ערדלאך, איינגעשפּאנט אסקז און גע־שלעפּט די מישא בארג ארויף. עס איז אויף אן אייזערנער געזעץ אז די סטים וואָס קומט ארויס פון געקאכטער וואַ־סער צעגייט זיך און צעשפּרייט זיך אין דער לופט, האָט דער מענש אויסגעפונען אייזערנע געזעצן, אזוי ווי דער אבסאָלוטע אייזערנע געזעצן, וועלכע זאָלן נעט קאָנען איבערגעאנדערשט ווע־רען אין, און אמאָל איבערגעאנדערשט ווע־רען אין א פארקערטער ריכטונג, און נאָך מער ווייל איך זאָגן אז איבעראנדערשן א נאטירלאכן געזעץ, אט די דאָזיקע עוב־דה פון איבעראנדערשן איז פונקט אזוי נאטירלאך אזוי ווי דער געזעץ־אלין איז נאטירלאך. אט דאָס איז דעם שכל'ס נא־טור, דאָס איז זיין פונקציע. דאָס איז דער — זיין פונקציע. איז צו זוכן און פאר־שען די נאטירלאכע געזעצן און קרעפטן, און דורך פארשיידענע קאמבינאציעס אריינשרייבן א נייע קראפט, א נייעס געזעץ אדער איבעראנדערשן אין געזעץ דורך דער ווירקונג פון א צווייטן — א קענן געזעץ. איינינע ביישפּילן וועלן דאָס אונז איבערצייגן.

די וועלכע האבן געוואָלט באקומען א שאָן, כדי צו דערזעען דארט אן אויסער־ליכן אויפטריט פון סופּליי און דע־מענד און אויפשטעלן זייערע איינענע קינסטלאכע מקחים, נאָר דאָס איז קיין צווייפל נעט אז דארט וואו דער פאר־מער האָט קיין ברירה נעהאט און איז געווען נעצוואונגען צו פארקויפן זיין ווייץ אין צייט פון צוויי־דריי וואָכן, האָט ער קיינמאָל נעט באקומען די פּרייז צו וועל־כער ער איז געווען בארעכטיקט לויטן גע־זעץ פון סופּליי און דעמענד.

די פארמער, וועלן זיי זיינען געגאנגען מאכן דעם פול, האבן זייער גוט געוואוסט פון אט דעם דאָזיקן געזעץ, זיי האבן אבער אויף געוואוסט פון נאָך אז איזערנע געזעצן, פון אט דעם דאָזיקן געזעץ, זיי האבן אבער נעטא קיין אבסאָלוטע אייזערנע געזעצן, וועלכע זאָלן נעט קאָנען איבערגעאנדערשט ווע־רען אין, און אמאָל איבערגעאנדערשט ווע־רען אין א פארקערטער ריכטונג, און נאָך מער ווייל איך זאָגן אז איבעראנדערשן א נאטירלאכן געזעץ, אט די דאָזיקע עוב־דה פון איבעראנדערשן איז פונקט אזוי נאטירלאך אזוי ווי דער געזעץ־אלין איז נאטירלאך. אט דאָס איז דעם שכל'ס נא־טור, דאָס איז זיין פונקציע. דאָס איז דער — זיין פונקציע. איז צו זוכן און פאר־שען די נאטירלאכע געזעצן און קרעפטן, און דורך פארשיידענע קאמבינאציעס אריינשרייבן א נייע קראפט, א נייעס געזעץ אדער איבעראנדערשן אין געזעץ דורך דער ווירקונג פון א צווייטן — א קענן געזעץ. איינינע ביישפּילן וועלן דאָס אונז איבערצייגן.

עס איז אן אייזערנער געזעץ אז א מישא לויפט בארג אראָפּ און זיין אורזיף, האָט נאָך דער מענש מיט טויזנטער יאָ־רען צוריק אויסגעפונען א וועגעלע אויף ערדלאך, איינגעשפּאנט אסקז און גע־שלעפּט די מישא בארג ארויף. עס איז אויף אן אייזערנער געזעץ אז די סטים וואָס קומט ארויס פון געקאכטער וואַ־סער צעגייט זיך און צעשפּרייט זיך אין דער לופט, האָט דער מענש אויסגעפונען אייזערנע געזעצן, זיי זיינען אבסאָלוטע אייזערנע געזעצן, וועלכע זאָלן נעט קאָנען איבערגעאנדערשט ווע־רען אין, און אמאָל איבערגעאנדערשט ווע־רען אין א פארקערטער ריכטונג, און נאָך מער ווייל איך זאָגן אז איבעראנדערשן א נאטירלאכן געזעץ, אט די דאָזיקע עוב־דה פון איבעראנדערשן איז פונקט אזוי נאטירלאך אזוי ווי דער געזעץ־אלין איז נאטירלאך. אט דאָס איז דעם שכל'ס נא־טור, דאָס איז זיין פונקציע. דאָס איז דער — זיין פונקציע. איז צו זוכן און פאר־שען די נאטירלאכע געזעצן און קרעפטן, און דורך פארשיידענע קאמבינאציעס אריינשרייבן א נייע קראפט, א נייעס געזעץ אדער איבעראנדערשן אין געזעץ דורך דער ווירקונג פון א צווייטן — א קענן געזעץ. איינינע ביישפּילן וועלן דאָס אונז איבערצייגן.

די באנעגענישן

פון ש. קאפּלאן

די וועלכע האבן געוואָלט באקומען א שאָן, כדי צו דערזעען דארט אן אויסער־ליכן אויפטריט פון סופּליי און דע־מענד, נאָר דאָס איז קיין שטעטל, דאָס איז א גרויסע מעטראָפּאָליס, דאָס איז א גרויסע מעטראָפּאָליס, דאָס איז א גרויסע מעטראָפּאָליס